

I 649.460

ОСИП НАЗЯРУК

ВЧАСНА ВЕСНА В ПІВНІЧНІЙ АЛБЕРТІ

З моїх подорожних записок.

ЛЬВІВ, 1929.

LWOWSKIE STAROSTWO GRODZKIE

Egzemplarz z dowiązk.

Naki. 1200 egz.

dnia 22 / VI 1924

ОСИП НАЗАРУК

ВЧАСНА ВЕСНА В ПІВНІЧНІЙ АЛБЕРТІ

З моїх подорожних записок.

Львів, 1929.

Накладом Української Християнської Організації.

I. 649.460

З печатні Вид. Спідки „Діло“ Львів, Ринок 10,

ВЧАСНА ВЕСНА В ПІВНІЧНІЙ АЛБЕРТІ

Зміст: Подорож під Великдень. — Сім красок весни на півночі. — Німі ліси. — Тихі краєвиди. — Як горять великі ліси Алберти. — Червоні перстені в лісах. — Мет ока в будучність. — Любов землі. — Бореальна Зоря на небі. — Що каже про неї наш народ. — По жовтім леді з сірки. — Індіянським шляхом до Тихої Води. — Як дихає великий Саскачеван весною. — Спомини і думки.

В нашу Велику Пятницю 1923 р. виїхав я з Вінніпегу Сіенаром¹⁾ на північний захід. Вся Манітоба²⁾ була ще покрита снігами і того дня вечером падав сніг великий. І на преріях Саскачевану³⁾ бачив я весь час великі сніги, що безпереривно покривали величезні простори.

Колиж поспішний поїзд перегнав 800 англійських миль у північно-західнім напрямі і я на сам Великдень рано збудився коло Едмонтону, столиці Алберти, — то на своє здивування не побачив я вже снігу.⁴⁾ Сонце ярко освічувало жовті трави прерій, корчі осики і лід на озерах. Снігів не було видно, а лід іще скрізь стояв,

Ще того дня вечером виїхав я в дальшу подорож — на Чіпмен, Верміліон і Пегвіс. Щойно між околицями Пегвіс і Нортерн Велей прийшов я з утоми на стільки до себе, що міг докладнійше, сидячи на возі, обсервувати вчасну весну в сій північній країні.

Се дійсно „Країна холодної весни“, як її й називають.

Студено і сонішно. І тільки сім красок панує на землі й на небі, як сім букв має наше слово „квітень“. Та ніякого квіту тут ні зазором не видно і даремно шукає його привичне до весняних квітів око європейського Українця. Але се вже весна: бо орять і сіють. Тут далеко скорше сіють, ніж бачать першу квітку... Озимини тут нема, бо згинулаб під острими морозами.⁵⁾ А тих сім красок ось які: жовта трава, білий сніг ярами, синя вода озер, біліщі від снігу осики (берези тут мало), чорні смуги землі, де трави не видно, червона лоза-таволга; а над тим усім сине небо.

Чотири з тих красок виступають подвійно: біла на снігу й на корі осики, синя на воді й на небі, жовта на траві й на маленьких сусликах-ховрашках (гофри), чорна на землі й на спалених пнях дерев. Кожда з тих красок інакша і не всюди однака. Чорні пні спалених лісів се вже діло людей. І тому не вкладаю сеї краски у правильні вражіння

бо вона хоч лучається тут і на великих просторах, але все таки до правила не належить.

Сусликів краски жовтої трави видно тільки на полях і преріях. А тут переважають ще ліси і корчі.

Крім сусликів, звинних, скорих, з поганим виразом „обличча“, які бігають оден за другим і ховаються в нори, дуже мало видно інших сотворінь. Тільки рідко перелетить велика, цілком чорна ворона. Вона тут належить до перелетних птиць: на зиму летить на полудне, бо не годна тут видержати. І ще рідше замигтять на небі маленькі ключі диких качок — по 4 до 6 штук.

Тому тиша в природі велика. Їду цілими днями возом по лісах і преріях Алберти. І рідко коли чую звук якоїсь живої твари. Ні співу птиць, ні крику звірят у лісі. Навіть каюти мовчать, хоч мусять тут бути десь у корчах. Тут всі сотворіння дивно тихі, навіть весною, — якби під вражінням довгої й тяжкої зими не могли повірити, що весна дійсно надходить і що вона вже є. Весняний запах землі, такий міцний на Україні, тут дуже-дуже слабкий: треба глибоко втягати воздух носом, щоб почути його.

Але краєвиди своєрідно прекрасні: надзвичайно ясні, веселі і цікаві. Тим дивніше цікаві, що великої ріжноманіт-

ности в них нема. Ліс і корчі, прерія і орне поле, багато синьої води в озерах — і звичайних баюрах, які літом висхнуть.

Дороги без виїмку пільні, тільки великими плугами заорані й денезде, по мочарях, рішем підложені. І всі рівні, прості. Ніде нема „доріженьки, що веться в синю даль“, як у старім краю. Тут новий край і нові шляхи.

А на тих шляхах дивні зміни: Тут сніг або болото й мочар, там земля як долівка з асфальту, порохи в очи бють. Але переважно рівно-рівно — як на великих степах України.

Тільки коло більших рік є цікаві яри й вертепи. Та великих рік в Канаді розмірно мало (їх заступають численні озера). Але як уже є, то дійсно довгі і великі: нпр. такий Саскачеван робить вражіння, якби ви мусіли його зустріти, кудиб не поїхали. Він перепливає кілька величезних провінцій, з яких кожда рівна або й перевищує простором велику європейську державу.⁶⁾

Озер дуже багато, так багато, що мабуть ніяка мапа зазначити їх не може. А було їх ще більше! Наші фермері оповідали мені, що тут виглядала земля, як по потопі світа, а тепер уже орять на багатьох місцях, де були „лейки“ (озера). Простір залитий озерами

маліє з року на рік; озера висихають і навіть великі маліють. А середні щораз частійше замерзають майже до дна і часом таки до дна, бо вода в них щораз плитша. І тому риба в них вигинула зовсім — в тих, що так замерзають. Причина того всего — винищення лісів огнем. Ще недавно димами горючих лісів покриті були величезні простори Канади так, що світа Божого не було видно. Ліси горіли цілими місяцями. І так рік у рік, десятками літ. Тепер уряд остро карає за підпал ліса. Але й тепер лучаються ще в сих околицях великі пожежі лісів.

В тій своїй подорожі бачив я сам у часі їзди між околицями Мирнам і Мюсідора (16. квітня), як горіли ліси. Та се було дуже далеко. На широкім, прекраснім обрію неправильним хрестом величезних розмірів підносився дим над синьою лінією лісів, на тлі синього-синього неба. Я їхав тоді широкою прерією. І мав прегарний, величавий вид, якого ще ніколи не бачив.

А за годину, коли та картина зникла з очей, побачив я в цілком іншій місци немов великанську — браму з диму на тлі неба: видно в двох місцях, розмірно недалеко від себе, займилися пожежаром ліси і дим з них сходився з собою високо в горі. Але се було також далеко.

Пожар лісів належить у Канаді правильно до вчасно-весняних видів, бо тоді трави ще сухі (з попередного року) й тому пожежі сильно ширяться. Так само як осіню, коли трави вже сухі.

В тих самих околицях переїздив я спаленими лісами. На значнім просторі. Дивне вражіння робить спалений ліс — виглядає немов велике кладовище, з масою пам'ятників з чорного мармору: бо пеньки скрізь стоять, цілком чорні, невисокі. А місцями стоять, покручені немов ліяни, дерева цілі чорні як вугіль: то вогонь їх так покрутив, але не міг спалити. Може за сирі були, може вітер за скоро перегнав у тім місци пожежу, може кругом тих дерев не було підшиття з сухої трави. Тому вони обсмашилися, надтліли й покрутилися з горячі, яка біла від інших дерев, котрі горіли. Місцями стоять іще старі ліси, де дерева гинуть тільки від бурі або цілком „природною смертю“: видно як від старости збутвілі повалилися на землю. І бутвіють на ній, розкладаються. Всі ліси осикові, з білою як сніг корою. Такою білою, що тяжко відрізнити їх від березини, хіба по самих верхах: берези мають на чубках троха руденького, старого листя з попередного року, а осики стоять цілком нагі. Правда, кора берези має інакшу будову, поперечну, а осика поздовжну. Але се можна

розглянути тільки зблизька. А здалека біла канадійська осика, особливо під сю пору, дуже подібна до берези.

Смеречину видно тут рідко. Вона лучається в ряди-годи і вбивається немов зорганізованими клинами в сіробілу, безлисту й беззелену масу осик, мов побитий завойовник. Своєю твердою зеленою сильно оживляє осикові краєвиди великих лісів Алберти.

Прекрасно виглядають широкі перстені з червоної лози-таволги, що оточують невеликі, сині озера на сонішних полянах. Ся червень викликає вражіння, немовби конаючі озерця вже видавали зі себе останній, кривавий, смертельний піт, який виступає на скрани вмираючих жовнірів. А плеса тих озерець світять ще так живо, як темно-сині очі людини. Коли сконають ліси на сих просторах, тоді замкнуться на віки й сині очі озер. А тоді піде смерть по сонішній Алберті... І посухою знищить виорані поля. І вижене людей з сих прегарних, веселих околиць, де так багато світла і воздух чистий як кришталь. Я вже бачу їх, як утікають відси, як пустіють їх фарми-домівки. І як прерія знов захопить заорані поля, що покриті бурянами й корчами, в яких заметушиться лихий кают (подібний до нашого лиса), що так прикро вие по степах Алберти.

Та се ще не зараз прийде. Ще гарна як дівчина „сонішна Алберта“. Ще так чудово дивиться синими очима своїх озер. Ще тут і там зелене хрещатий барвінок канадійський, трохи подібний до старокраєвого. А онде червоніє як кров „індіянський тютюн“. Се корч подібнісінький до нашої лози, тільки кора на нім ціла червона, від самого долу до вершочків. Одностайно, ядро червона. Індіане легко здирають її, але тільки підкірок сушать і курять. Одначе тих Індіан ні зазором не видно, хоч тижнями їду по їх великій Батьківщині. А наших людей тут тільки, що можете до кожного стрічного безпечно сказати: „Слава Ісусу Христу“. Відповість по українськи. Українці мають ту гарну сторону, що все люблять землю, яку обробляють. Вони люблять і Канаду. І люблять кожду її провінцію зокрема, в якій живуть. Свояк Федуна, нашого посла до провінціального парламенту Алберти, з яким я зустрівся в часі сеї подорожі, сказав мені з гордістю:

— „В Алберті земля не запаскуджена бурянами так, як у Манітобі. Не тільки тому, що клімат тут острійший, але й тому, що наші люде дуже дбають за землю. І тому бувають тут роки, як 1919, що з одного акра маємо 75 бушлів⁷⁾ пшениці і по 120 бушлів вівса. А бульби з одного мішка 90 міхів! А

що хліба лишиться на прерії! Бо не можна всего зібрати...”

Та, розуміється, бувають і такі роки, що з акра всего 2 бушлі... Бо посуха вже ходить по гарній Алберті...

О, „сонішна Алберта“ дійсно гарна і весела.

Але тільки в день. В ночі вона така, що навіть звізди не помагають, хоч світять. Особливо понуро тоді, як вітер зачне свистати. І чимбільше якась околиця гарна й весела в день, тимбільше понура, пригнобляюча і просто страшна в ночі.

Сю дивну і різку різницю побачив я особливо виразно в двох околицях: в Нортерн Велей і в місцевості Мирнам. Як хто з вас буде коли в тих двох місцевостях, то раджу в першій заїхати до дуже розсудного фермера Симеона Євчина (родом з Гусятиншини). Дім його надзвичайно приємний не тільки ізза його привітності та тактовної чемности його жінки, але й ізза прекрасного положення на горі, з далеким видом на прерії, мережані синіми лініями лісів і чудними очима озер. У його чистім домі раджу й заночувати. Ідучи з ним його возом з „Народного Дому“ до його помешкання, мав я вперве нагоду бачити й відчути всю первісну понурість тутешньої весняної ночі. Було се по

год. 11. перед північю, як ми сідали на віз. Ніч була зовсім темна мимо зір. На небі від північного сходу стояла величезна чорна могила. Вона займала третину неба. Споза неї біла якась дивна, зразу невиразна, немов трупяча ясність, подібна до тої, що йде від спорохнявілого дерева. Та ясність не освічувала землі, хоч дріжала так, як дріжить світло. Була се північна зоря в такій невиразній фазі. Щоб почути погляд на се цікаве явище, запитав я свого господаря, що се таке й від чого воно.

— „Се проміни“, — відповів Євчин.⁸⁾
 „То морози так світять від півночі. Проміни не все такі мрачні, як тепер їх бачите. Часом виглядають як дуга-веселиця серед ночі. Вони так дріжать якби хто з неба показував великі язика, червоняві й синяві. А часом виглядає воно так, якби хто з гори махав великими мітлами і грозив, що вимете нас відси до чиста. І тоді лячно! — так лячно, що страх. А літом, як хліби достигають на полях і гради перепадають, то часом ночами такий шум іде по прерії, якби сто тренів (зелізничих поїздів) їхало нараз. А темрява потім робиться така, що хоч очі виколи, бо все одно нічого не побачиш. Я раз аж жінку викликав з хати і кажу: „Слухай, як гуде в небі!“ О, тут така країна, що часом

ляк збирає і здається, що кінець світа надходить..."

Яка велика сила в тім короткім описі простого чоловіка з народу! Літа ми він дивився на се дивне явище й усю силу свого ока вложив у тих кілька слів, які так врилися мені в пам'ять, що приїхавши до його дому, вписав я їх у свій записник майже дослівно.

Коли я вислухав його опису, пригадався мені величний опис таємничої „Рігведи“, одної з найстарших книг людства:

Вже Бог Савітар, тварі всій ласкавий,
Підняв для всіх людей те вічне світло.
Вже силою Богів відкрилось око,
Що світ весь освіча' — Зоря Порання.

— — — — —
Видні стежки вже, топтані Богами,
Оздоблені добром, що в блуд не вводить.
Від сходу світло вже зорі займаєсь,
Що вийшла геть зі свого домовища. 9)

Тут треба відповісти на одно питання: Чому творець старої „Рігведи“ говорить з бадьорою веселістю про те саме явище, яке наш хлібороб (з тої самої раси, що творець Рігведи) описує з острахом?

Бо тоді арійське плем'я йшло з півночі на полудне, а тепер його українська вітка прийшла сюди з полудня на північ. Для творця гимнів „Рігведи“ північна зоря серед довгої полярної ночі була вже ясним і добрим дарунком Бо-

гів, а між нашими людьми, котрі прийшли сюди з ясної країни вишневих садів і ніколи не бачили таких явищ на своїм небі тай навіть не чули про них, — ширить таке явище панічний страх, бо воно незвичайне, як комета.

І тому наш хлібороб бачить у тих незвичайних світлах червоні язики й мітли, які немов грозять йому, що виметуть його відса „до чиста“. А творець „Рігведи“ навпаки — тішиться ними:

Було багато тих яснот досвітних,
Відкіль прийшла ти, Зіронько Порання.

— — — — —

Говорить про них майже пестливо
І з благородною гордістю кінчить

Столівники Богів, побожні, віщі,
Святії предки наші в давний час —
Вони знайшли оте укрите світло!..

— Добре, що ми знайшли сю Канаду — сказав мені раз наш мужик.

Коли хто сумнівавбися, чи сі описи „Рігведи“ відносяться дійсно до Північної Зорі, — тому вистарчить подивитися на полярне світло, коли воно блистить але не світить. І тоді перечитати місце в „Рігведі“, котре так звучить:

„...Все те ні день, ні ніч, ні видко,
[ні невидко...“

Лучше не можна схарактеризувати того світла в сій фазі. В тій мішанині світла й темряви мимохить робиться

лячно на серці. А ще як вітер засвище по осикових корчах і по „лейках“, як задрожить трупяче світло на темнім півтлі неба, то з ним дροжить і душа людини, яка не виросла під сим небом.

Во істину! Велика внутрішня сила українського племені, котре зайшло аж сюди й видержало сі ночі, хоч не мало навіть домів літами, а спало в будах з осикового гилля і в землянках. Тай ще до того видержало розсіяне по сій безмежній прерії, не в селах, як у старім краю.¹⁰⁾ А тепер так полюбили наші самоту своїх садиб, що кажуть: „Як близько поселитися, то наперед зачнуть сварку пси, потому входять у ту рахубу свині і кури, а на кінци й люде“.

Тому волять жити розсіяні по степах, далеко від себе. Згодом зовсім привикають до такого життя.

„Столівники Богів“, наші селяне й робітники, розсіяні по чужих краях далеких!

Свої вражіння з весняних ночей в Алберті зібравби я в отсих словах: Весняна ніч тут пригноблює без усякого порівнання більше ніж зимова.

Я задовго задержав увагу читача на весняній ночі Алберти. За довго тому, бо життя тут відбувається в день а не в ночі.

Веселими, широкими і ясними краєвидами, в чистім як криштал повітря

і попри чисті води в озерах і по чистих ручаях — їду далі. Вже в деяких ручаях лід заповся, але ще стоїть під водою. По нім брентить чистенька водиця, а в ній блистить той лід, коло Мюсідори жовтий як топаз.

— „Чому тут лід такий жовтий?“ — питаю свого, вже іншого візника, Плішку на назвиско.

— „Від піску“ — каже.

Але се не тільки від піску. Бо незабаром в'їзджаємо на сірчані мочази. Пахнуть зовсім таксамо, як сірчані купелі в Бадені коло Відня.

З Мюсідори їду до Плейн-Лейку („Чистого Озера“). Везе мене знов інший, молодий фармер Григорій Томир — гарними околицями. Тут і там чорніють спалені ліси. Їдемо попри його дім, збудований на підсоню з гарним видом на „Чисте Озеро“, що має довгі шиї на схід і на захід. Кругом нього синіють осикові ліси, а на нім стоїть іще міцний лід, хоч маємо 17. квітня і базьки тут на осиках вже прекрасно розвинені, золотисті. В'їзджаю на озеро. Студінь від леду повіяла така, що моє велике і тяжке футро дуже мені стало в пригоді. А при другім березі озера вже коні мусили йти водою, бо сей беріг від полудня.

— „Чи застану я ще лід на ріці

Саскачевані? Я дуже хотівби бачити, як тут пливе крига", кажу.

— „Може ще застанете. На озерах лід ще довго стоятиме, заки розтопиться. А на ріках як прибудуть води з гір, то пускає скорше. Лід ломиться і пливе“.

Дня 21. квітня по вічу в околиці Ельдорени коло малого містечка Редвей Сентер поїхав я автом нашого молодого купця п. Семенюка з ним і з нашим учителем п. Киріяком, канадійським письменником, подивитися на велику ріку Саскачеван весняною порою. З нами їхав ще молодий фермерський синок, що виріс близько сеї ріки. Авто скоро пігнало Індіанським Шляхом, опісля Шляхом Вікторії (Вікторія-Трейл) За кільканайцять хвилин опинилися ми на високім березі ріки Саскачевану.

Вид прекрасний. Сонце заливає високий полудневий беріг ріки (ми на північнім). Він місцями покритий лісом, місцями безмежним полем. Самою серединою повагом пливають води Саскачевану — так тихо-тихо, що аж дивно стає на душі. Саскачеван значить в індіанській мові „Тиха Вода“.

— „Ви спізналися на одну годину“, каже нам оден з двох стрічних фермерів. „Якраз перестала плисти велика крига“.

Я дуже жалував, що не бачив сеї

таємничої містерії звільнення великої ріки з оков.

— „Скажіть мені бодай, як се виглядає“, прошу.

— „Як надійдуть великі води з гір і здують ріку, тоді тріскає лід на Саскачевані. А гук від того такий, якби з гармати стріляв: милями його чути. Бо лід тут дуже міцний. В зимі тягнуть по нім великі 10-тонові машини і він навіть не тріщить. А возом можна по нім їхати ще й тоді, як уже вода по нім пливе і зараз крига має рушити. Лід тоді вже гнучкий, але ще не пущить. А грубий він 4 до 6 стіп і більше. Як вода проломить його, тоді спирає горами і несе його і раз відразу на береги кидає грубими зломами. Часто на 25 стіп високі купи леду накидує. Весь беріг оден і другий закиданий тоді льодом. Він стоїть на берегах і до липня. Онде бачите його! І останки криги плывуть ще попри беріг тай шумлять; їхати човном ще небезпечно бо тільки середина ріки свободна“.

Ми зійшли широкою дорогою до місця, де в спокійнім часі є перевіз. Величезна сила води поломала два грубистовпи, до яких припнятий був пором і сам пором майже до половини вихала у високий, глинястий беріг. По величезних зломах ховського льоду дібрався

я з трудом до порома і ставши на нім, почав оглядати останню сцену великої дії. І було в ній ще так багато краси та поваги, що я наситив свої очі навіть останком її. Тихо як у церкві перед богослуженням. Оба береги великої ріки, як оком сягнути в гору і в долину закидані великими, грубими зломали леду. Міцями видніють цілі гори тих ледяних зломів, що блищать у сонці сталєво-синіми кантами і білим снігом на брилах. Сі великанські, поломані кости канадійської зими виглядають тепер, як дві безконечні смуги білого каміння, звезеного кимсь для вимощення берегів і покишо без ладу накиданого. Наді мною зломи леду в три хлопви високі, оден на другім накидані, навалені. А попри береги пливе ще крига, повагом, помалу. Час до часу бється до себе. Тоді затріщить, зашумить і порскне. І знов тихо. Ні гуку, ні плюскоту. Тільки якийсь делікатний, дуже делікатний шум, ніжний, як віддих людини — і дискретний відблиск води свідчать, що перед нами велика ріка.

Якаж вона тиха-тиха! Се найтихійша зі всіх рік, які я бачив.

Тут усе таке тихе.

І якби мене хто запитав: „Як ти схарактеризувавби весну в тих сторонах? Але двома словами!“ — я відповівби на се:

— „Вона тиха“.

*

*

*

На таким описі різних дрібниць і зібранню їх в одну цілість звичайно й кінчатся описи. Та мені здається, що тут треба ще щось додати. Не тільки тому, що уважний читач мігби запитати: „І чого ти так кидав собою, що на сам Великдень приїхавши до столиці великого краю ще того самого дня пігнав дальше?“ Але й тому, що всякий опис, а особливо опис подорожи або з подорожи — се свого рода спомин. А спомини без згадок про положення й внутрішні переживання та думки й почування автора не можуть належати до тих творів письменства, про які Гете каже, що колись перестаріються всі твори письменства — з виїмком особистих споминів. Вправді мені здається, що злобний зуб часу не пощадить і тих творів (разом з висказом великого німецького письменника), одначе се правда, що спомини, навіть дуже старі, читаються з більшим зацікавленням ніж усякі інші писання, що припали порохом. Причина: бо в них говорить про себе живий чоловік.

Отже — під Великдень вибрався я в подорож тому, бо я був тоді послом Галицького Уряду в Канаді. А що те посольство (зложене з мене і проф.

Боберського) мало оригінальне завдання не тільки само себе удержати в чужім краю, але ще зібрати фонди для свого правительства, — то треба було використати якраз святочні дні на віча. Посли, також католики, мають з давних давен той (сумнівний) привілей, що можуть подорожувати і в часі великих свят, як се зробив пр. той католич. посол котрий на сам Великдень 16. квітня 1245 р. вирушив у далеку подорож до столиці Великого Хана Татарів.

Плян віч по цілій Канаді від океану до океану уложив проф. Іван Боберський, котрий уже довго переді мною був у Канаді та знав її докладно. Перший день Великодних Свят ми собі „дарували“, а поза тим старалися використати на віча всі можливі святочні дні й поділилися їздою та працею так, що на нього припало менше, на мене більше віч (зате він мав доволі іншої важкої роботи в нашім посольстві у Вінніпегу). Плян подорожей був так уложений, що наперед було визначено, де і коли висідати з залізниці, сідати на віз або на санки чи на авто, на котрій стації знов сідати в залізницю, де сідати на корабель і т. д. значить, треба було нервозно уважати, щоб не спізнитися, що не було легкою річю, особливо при їздах возами. Заздалегідь повідомлені були листами й пресою

наші люде в ріжних околицях Канади, коли приїде до них галицький представник. ¹¹⁾

Подорожі ті були дуже цікаві але й дуже томлячі — не тільки ізза фізичної втоми, яку викликає довга їзда, переривана сильним експанзуванням енергії для виголошування промов і видержування нападів противників у дискусіях (бувало й під голим небом), все інакшим харчем і спанням в найріжніщих обставинах та нараженням на надмірне загіття і простуди. Канада має в зимі просто сибірські морози. Та ще більшим тягарем було неймовірне цькування, якого ми там зазнавали таки від наших інтелігентів і півінтелігентів у большевицькій пресі в Канаді та в большевицькій і радикальній пресі, котра зі Злучених Держав доходила до Канади. Досить цькування є тут, у старім краю, та се — розуміється — дрібниці в порівнанню з тим, як там „воюють“ українські „поступові“ інтелігенти. Написати пр. у газеті про когось, хто ще в своїм життю не був п'яний, що він так „запився на вічу“, що його розібрали на естраді „до білизни“ і він „так бігав по сцені“, — се для перовладного а „поступового“ інтелігента як хліб з маслом зісти. Справедливість вимагає підчеркнути, що большевицькі провідники не нале-

жали до найгірших клеветників і що їх публіцисти мали бодай періоди здержливості у підсуванні комусь, що він пр. написав те, чого не написав (Систематичну й уперту неетичність на тім тлі довелося мені „спрактикувати“ у деяких людців зовсім іншого табору...)

Вправді найвисше захоплення большевизмом (в часі котрого криваво побили наші большевики першого галицького посла в Америці п. Л. Цегельського так, що він упав на вулиці й його завезли до шпитацю) вже тоді зачинало переходити, — та захоплення ним ще було за весь час існування галицького посольства в Канаді й частина наших робітників, яких своєю агітацією й ідеологією захопили большевицькі провідники, не дала ні одного гроша на політичну оборону Галицької Землі. На заклик своїх провідників давали гроші навіть на — „просвічування“ англійського робітництва, котре має найбогатші організації в світі, а на справу своєї землі ні! На всякі аргументи відповідь їх звучала, що галицький уряд „буржуазний“ і „кланяється“ антанті.¹²⁾

Та добре було вже й те, що агітатори большевизму не наклонили робітників до побиття одного з нас або й обидвох, бо тоді вся акція булаби припинена просто з фізичної неможли-

вості робити подорожі. На наше тамошнє робітництво, навіть збільшене, не можу жалуватися: я мав випадки, як пр. у Ванкувері, що воно запрошувало мене до своїх (більшевицьких) організацій, саджало на почеснім місці, дискутувало зі мною культурно, опроваджувало мене по місцях своєї праці і навіть гостило.

Зрештою й без фізичного побиття проф. Боберський під впливом сильних цькувань у пресі смертельно хорував (ще перед моїм приїздом). А я, від дуже молодих літ беручи участь в українськїм політичнїм життю, більше привик до цькувань і тому був більше відпорний психічно, хоч розуміється острі а безпідставні цькування були одною з причин того, що я, приїхавши до Канади ще дуже лівим і не без симпатій до революції¹³⁾ — віддалявся в нутрі все більше і більше на право. Відштовхував повний брак етики у тих людей.

Таксамо як большевики не далися нічим зворушити і прихильники секти „біблійників“, котрі говорили мені в Канаді, що ні цента на ніяку українську справу не дадуть, бо тепер розпочався такий час, що все людство повинно бути в „однім“ Царстві Божім і коли хто небудь забирає землю другого народу, то якраз добре робить, бо наближає зєдинення Царства Божого на землі...

Колиж я виймав з кишені біблію й відчитував їм місце, де сказано, що Спаситель плакав над упадком столиці свого Рідного Краю, предвиджуючи той упадок, — „біблійники“ мовчали, а по вічу говорили, що я — „фальшував св. Письмо!...“ Щойно там пізняв я, яка страшна, бо закам'яніла стає психіка людей, захоплених сектярським доктринерством.

Та всі ті й інші перешкоди ще не були такі болючі, як ті, котрі кидали мені під ноги люде просто удержувані на чужині Галицьким Урядом і для яких я серед найтяжших обставин їхав по лісах і преріях Канади збирати на те удержання. І так нпр. оден відомий наш діяч, котрий сам хотів стати послом у Канаді (хоч ізза свого віку й недостачі просто фізичних сил не мігби був виконувати того обовязку), коли послом іменовано мене, — порозписував листи до наших священників у Канаді, щоб не давали мені помочи. Правда, він тим багато не пошкодив, одначе ті листи розуміється попали в мої руки й дуже мене боліли. Се не перешкодило йому, коли довідався з канадійської преси, що наша праця в Канаді має успіх, прислати до мене свою особисту, приватну просьбу, щоб роздобути і для нього матеріальну поміч на виспеціалізування в науці його дітей...

Назвиска того діяча не подаю, — не тому, що він помер, бо помершого діяча не уважаю свобідним від одвічальности, — тільки ізза його дітей, щоб не робити їм сорому.

Читач може собі легко уявити, до яких думок могло настроювати таке кидання колод під ноги. А думка („теорія“) се велика річ — не раз більша від рова, якого не годен ні перескочити, ні перелізти, коли не поставити собі на нім відповідної кладки — з другої думки-теорії. Таку думку-теорію про публичну працю треба, гадаю, мати, що всупереч усяким перешкодам і навіть „безвиглядности“ (про котру в дійсности ніхто не може сказати, чи вона дійсно „безвиглядна“) — треба працювати, поки є сила й енергія на те.

Серед таких обставин і з такими думками їхав я від місцевости до місцевости, поки через Бритійську Колюмбію не добився аж до Спокійного Океану. Скрізь заставав я наших людей з Галичини. Людей з Вел. України в цілій Америці не мало, та вони поза одним-двома держалися зовсім осторонь, якби нам були зовсім чужі ¹⁴⁾. Зміст моїх промов був, коротко кажучи, такий: „Пам'ятай за Землю Галицьку, за рану брата свого!“...

Розуміється, про всю Україну говорилося також багато. Часом запитів на

вічах сипалося тільки, що треба було відповідати довго, бувало й від вечера аж поза північ. А бували й такі околиці, що коли чоловік до краю втомлений клався, щоб задрімати, то ще ліжко оточували й питали-питали без кінця. Та були й делікатні люде, котрі розуміли, що подорожному треба дати виспатися.

Всі ті труди можна було перенести (хоч двічі хорував я там тяжко), бо весь наш нарід переживав тоді „вчасну весну“. За вчасну, як показали факти. Та весна електризувала й додавала енергії й довго її піддержувала.

І ще була одна приємна річ, яка дуже причинилася до того, що мимо тяжких трудів, перебутих у Канаді, та країна на завше остане для мене мила: се її правительство. За весь час мого побуту не мав я від ніякого уряду в Канаді буквально найменшої прикрости. А треба знати, що в самій Оттаві, столиці Канади, було (як казав мені віродостойний Українець, канад. урядник, котрого тягнули до слідства в тій справі) кількадесять доносів на мене, що я бунтую на вічах горожан держави проти королівського уряду й заколочую спокій. За мною по вічах робила англ. влада слідства, а до мене ніхто ніколи не приступив з ніяким запитом про те, що я говорив і навіть за ніякі папери не запитали мене. (Я приїхав до Канади ще на

галицький пашпорт). Словом — правительства в англосаської раси се в поведенню культурні правительства — і то так монархістичне в Канаді, як республіканське в Злучених Державах Півн. Америці, куди я потому переїхав і також вічував. Розуміється, недостачі є скрізь, але та культурна раса варта того впливу, який має на всіх континентах земної кулі. Бо все, що є, має свою основу і свою причину, як має її й той важкий стан, у яким знайшовся наш край і наш нарід в часі своєї „вчасної весни“, по котрій вдарили знов морози й основно звялили перші базьки на святочній лозі Воскресення.

Всі ті важкі переходи, які переходив і далі переходить наш нарід і кожний його член — все одно, деб він не знаходився, — булиб без ніякого внутрішнього сенсу, якби Висша Сила не трунула нас тим шляхом широкого і глибокого терпіння на місця, з котрих „видні стежки вже, топтані богами, оздоблені добром, що в блуд не вводить“. Те добро то велике терпіння й очищення через нього, без чого нема Воскресення.

ПОЯСНЕННЯ І ПРИМІТКИ.

¹⁾ Національна (державна) Зелізниця Канади. (Приватна — Сіпіяр).

²⁾ Індіанська назва, значить: „Країна Великого Духа“. Та провінція Канади має 652.200 км.² і свій парламент. Мешканців к. 610.000 (16 прц. катол.). До Канади прилучена по повстанню Французів 1870 р. (Для порівняння: т. зв. Рад. Україна 461.072 км.², Польща має 388.328 км.², Німеччина 472.030 км.², Франція 551.000 км.², Вел. Британія 244.041 км.²).

³⁾ Саскачеван, провінція Канади шойно від 1905 р, має 659.900 км.², 760.000 мешканців, полуднева її частина правдива прерія (степ), декуди з низькими горбами, північна — переважно дикі ліси і скелі. Парламент у малім місті Ріджайні (Regina).

⁴⁾ Алберта, провінція Канади, з великими рівнинами й лісами, на заході Гори Скалисті. По ній шаліє небезпечний (іzza наглих змін температури, які приносить) вихор „Близерд“ (Blizzard), дуже студений, що несе сніг мілкий як мука. Другий вихор „Шінук“ (Chinook), горячий, віє від Гір Скалистих, уможливає зимувати худобу під голим небом. Алберта має 661.200 км.² і коло 600.000 мешканців, у тім 9.000 Індіан. (Ціла Канада має несповна 9 міль. душ, а на велику війну вислала майже пів мільонову армію в поле!).

⁵⁾ Морози доходять у всіх тих згаданих провінціях до 50° і висше. А в літі (дуже короткім) велика спека.

6) Ріка Саскачеван, зложена з двох рік, північного й полудн. Саскачевану. Обидві випливають зі Скалистих Гір і плывуть дуже скоро підгір'ям Кордилерів, довгота їх 1345 км, згл. 1450 км., обидві лучається, обсяг їх спливу 1,150 000 км.² Місцями Саскачеван такий широкий, що робить вражіння озера.

7) Бушель (пишеться „bushel“, читається „бушл“) = міра Англосасів на зерно. В Америці оден бушель = 35·2 літрів, в Англії 36·3 л.

8) Так український нарід в Канаді називає полярне світло. Наголос у слові „проміни“ на першій складі. (У слові „Шінук“ на останнім)

9) „Рігведа“ (VIII. 76), Гл. студію Евгена Елачіча: „Північний бігун колискою народів“.

10) В англійській пресі вже підносили крик, що коли наше сильне і плідне плем'я не буде засимільоване, то до 50 літ урядова мова в цілій Манітобі буде — українська!... З тих слів говорить очевидно за великий переляк. Одначе правдою є, що наше плем'я моглоб там як і скрізь доконати великих діл, якби не його інтелігенція й півінтелігенція, котра його розбиває й нищить сектами і т. д.

11) Докладний звіт з діяльності нашого посольства в Вінніпегу, потверджений всіми нашими, тамошними громадянськими організаціями, оповіщений окремою брошурою і знаходиться у львівських бібліотеках.

12) Колиж і большевицький уряд в Москві зачав кланятися по черзі всім буржуазним урядам антанти й поза антантою, щоб одержати кредити, — тоді наші большевики одобрювали се.

13) Прибувши до Вінніпегу, одну зі своїх перших візит зложив я нашій большевицькій організації в її дуже гарнім „Робітничім Домі“ — по довшій нараді в тій справі так з проф.

Боберським, як визначнішими представниками нашого тамошного громадянства. Руководили мною в тій справі мотиви двоякого роду: засадничий і тактичний. Уважаючи себе послом Галицької Землі на підставі легітиматії її тодішнього уряду, уважав я своїм обов'язком, не поминати ніякої групи людей, що походять з тої землі. До того сподівався я, що тою візитом ослаблю атаки большевиків бодай на першім вічу, на яким я мав виступити у Вінніпегу, що я дійсно й досягнув: большевики зовсім не заатакували мене на тім важнім вічу. Одначе дальші наслідки тої візити були недобрі. Большевики в своїй пресі оповістили фальшивий зміст моєї розмови з ними. Хоч я, не виключаючи того, взяв з собою свідка, то у Відні в нашім уряді повірили — реляції большевицької преси. Се й було початком напруження відносин між Гал. Урядом і мною, котре тревало весь час моєї праці в Канаді й розуміється нервувало мене та коштувало багато здоров'я.

14) В Канаді наших Наддніпрянців дуже мало, в Злуч. Державах Півн. Америки багато. Та ні туг ні там вони — поза одиницями — не акліматизуються в галицьких організаціях, бо вони виростили в інакших культурних впливах. Маю вражіння, що найлучша розвязка організаційних взаїмовідносин булаб така: Організуватися по можности окремо (що не значить іще, щоб ті чи сі мали відпихати від себе інших, коли вони добре почувають себе в другій організації), одначе вдержуючи звязки між організаціями. Такий систем з одної сторони заощадить багато непорозумінь і прикростей, які з природи річи мусять появлятися, з другої сторони може викликати благородне суперництво в праці. З тих причин, то є на основі досвіду набутого за морем вважаю природним і розумним ділом те, що гал. письменники й публіцисти, котрі тепер знаходяться на

В. Україні, оснували там окрему спілку „Західна Україна“ й не годжуся з висновками п. В. Бобинського, котрий у 4 ч журналу „Вікна“ (за квітень, 1929), в статті „Розбийте мури гетта“ остро осуджує ту окрему організацію. Коли Галичане піддалисяб фразам про мнине „гетто“, „провінціональщину“, „вузькоглядність“ і т. п. та зробили „одну а добру“ саламаху з Наддніпрянцями, — то ніяка сила з тої „доброї“ саламахи не повстане.

ОПИСИ ПОДОРОЖЕЙ ТОГОЖ АВТОРА:

1. ЛИСТИ ЗІ СКАНДИНАВІЇ (в „Ділі“).
2. КАЛЕЙДОСКОП З УКРАЇНИ (у львівському „Укр. Слові“).
3. ПО НАШИХ КАРПАТАХ (в „Ділі“).
4. ДО БАКОТИ. З подорожи до українських Помпеїв (у „Стрільці“).
5. З УГОРЩИНИ (в „Ілюстрованій Україні“).
6. З ДАНІЇ (у віденській „Волі“).
7. З ЛАТВІЇ (у віденській „Волі“).
8. ЛИСТИ З ДОРОГИ (у „Вістнику Союзу вивольнення України“).
9. З ПОДОРОЖИ ДО КАНАДИ (у львівській „Свободі“).
10. ОБРАЗКИ З КАНАДИ (в американській „Свободі“).
11. СВЯТИНЯ МОРМОНІВ (у „Літературно-Науковім Вістнику“ й окремою відбиткою).
12. ВОДОПАД НЯГАРИ (в „Літературно-Науковім Вістнику“).
12. КИЇВ (у шікаговських „Січових Вістях“ й окремою відбиткою).
13. В ЛІСАХ АЛБЕРТИ І СКАЛИСТИХ ГОРАХ (у шікаговських „Січових Вістях“ й окремою відбиткою).
14. В НАЙБІЛЬШІМ ПАРКУ СКАЛИСТИХ ГІР (у шікаговських „Січових Вістях“).
15. В УЛЮБЛЕНІЙ СТОЛИЦІ КАРЛА ВЕЛИКОГО (у львівському „Поступі“).

Список тих праць поданий у бібліографічних цілях, бо набути їх уже не можна — з винятком сеї брошури та „Преси“, в котрій описана славна кольонська катедра.

№ 10, VII 9

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОЇ
ХРИСТІЯНСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
Ч. 11.

- Ціна:
- Ч. 1. Др. А. Ушенічник **Осно-
ви соціології** . . . 3.— зол.
 - Ч. 2. Кірх — Лотоцький **Сві-
тила Сходу** (вичерпане).
 - Ч. 3. о. Др. Я. Левицький
Спіритизм 2.— зол.
 - Ч. 4. о. Др. Діонізій Няраді
**Життя св. Кирила і
Методія** 0·80 зол.
 - Ч. 5. Я. Л. **Секти й сектанти** 0·60 зол.
 - Ч. 6. Др. Ст. Томашівський
**Перший уніятський
митрополит** 1·50 зол.
 - Ч. 7. Греко-кат. **Церква — її
історія** 0·95 зол.
 - Ч. 8. Др. О. Назарук **Преса** 3.— зол.
 - Ч. 9. **Борці за Церкву** (друкується).
 - Ч. 10. Ф. Савіцький **Емануїл
Кант** (друкується).

На замовлення висилає Адміністрація
:-:-: „НОВОЇ ЗОРІ“ :-:-:
